

O jednom okrajovém malostranském bloku

MARIE HEROUTOVÁ — DOBROSLAV LÍBAL

Systematický, stavebně historický průzkum Prahy prohlubuje rok od roku poznání jejího urbanistického i architektonického vývoje. Výzkumná práce probíhá postupně blok po bloku. V každém z nich se křísí a oživuje představa dávno zapomenutých architektonických procesů i organismů nestejné dramatičnosti i poutavosti. Jako jeden z nejsložitějších historických souborů se projevil malostranský blok mezi ulicemi Vlašskou, Šporkovou a Jánským vrškem.

Již pouhý pohled na podivný tvar bloku prozrazuje složitost jeho vývoje i narůstání. Ocítáme se tu na půdě vesnice Obora, připomínané sice nahodile r. 1278, ale nesporně raně feudálního původu. Ve jménu se patrně ozývá někdejší zalesnění strahovského svahu. Větší část osady vznikla na půdě kláštera strahovského, menší patřila svatovítské kapitule.

Na nejvyšším místě bloku, v jeho severozápadním nároží byl umístěn kostel sv. Jana Křtitele, zmiňovaný prvně v r. 1281, nepochybně rovněž románského původu. Při povrchovém stavebně historickém průzkumu nebyly ovšem na nynějším čp. 322, někdejším svatojánském kostele, zjištěny žádné stopy románské, ale až gotické. Podle vyobrazení na prospektu Kozla a Peterleho z r. 1562 má kostelík ráz románský, nebo raně gotický.

Periferní situace Obory, původně jistě převážně s nehodnotnou zástavbou, nevytvořila vhodné podmínky pro udržení její raně feudální půdorysné osnovy, jako např. na Starém Městě pražském. Do organismu západní části Malé Strany, podmíněné jednak gotickou, jednak renesanční parcelací, zasahuje konfigurace bloku poněkud cizorodě.

Osada Obora měla již r. 1354 obecní dům, lze ho s určitou pravděpodobností považovat za předchůdce pozdější radnice (čp. 323/III). Jednou z největších záhad architektonického vývoje bloku je však kostel či kaple sv. Matěje, zastavěná dosud v domě čp. 323/III, v severovýchodním nároží bloku, při vyústění ulice Šporkovy do Jánského vršku.

Kostelík měl krátkou, relativně širokou loď a stejně široký, polygonální, snad pětiboký závěr. Jeho půdorys je rozhodně dosti neobvyklý. Masívní zdi stoupají zčásti až do třetího patra nynějšího domu. Kostel sv. Matěje byl dosti vysoký. Jeho historické začátky jsou dosud zcela temné. Zdá se být totiž nepochopitelné, proč v tak nevelké osadě potřebovali v těsném sousedství farního chrámu další kostel, který ho dokonce převyšoval. Chybí podklady pro domněnku o počátcích sv. Matěje, třeba proto s dalšími závěry vyčkat výsledků hloubkového průzkumu¹.

Důležitou linií v půdorysném uspořádání bloku tvoří dosud trasa gotické ohradní zdi hřbitova kostela sv. Jana. Na jeho místě se dnes rozkládá vnitrobloková zahrada.

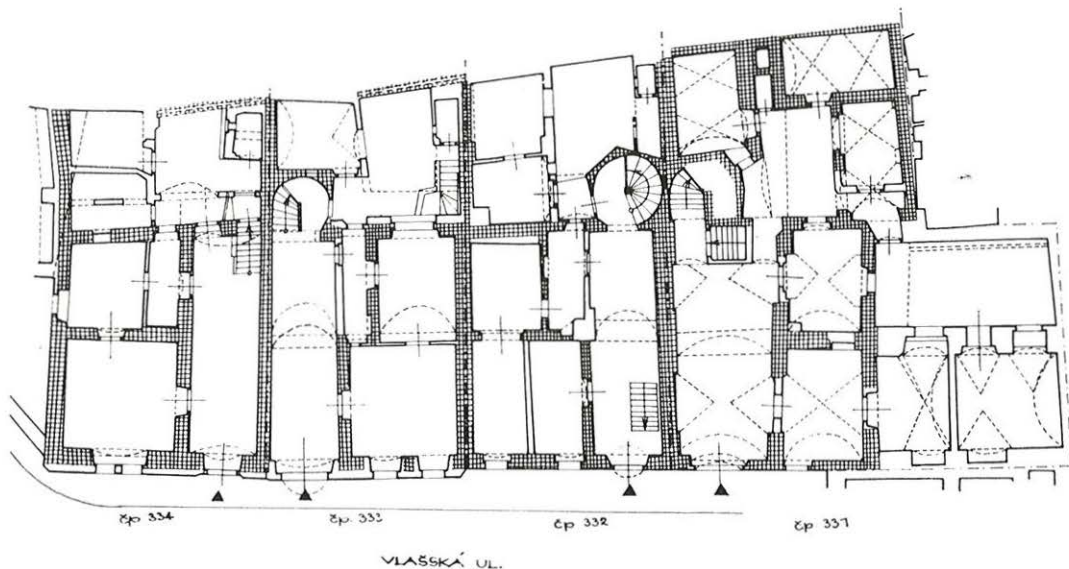
Kromě obou zmíněných kostelíků a snad i sklepa někdejší radnice nebyly v celém bloku zjištěny stopy gotické stavební činnosti. Její těžiště spadá až do období renesančního. Prokazuje to bezpečně prospekt Kozla a Peterleho z r. 1562, podle něhož se zástavba omezovala pouze na severní třetinu bloku. Na jih od hřbitovní zdi je zakreslena velká zahrada. Rozšiřování se zástavby v poslední třetině 16. století na ploše vejčité, zaostřené jihovýchodní části bloku probíhalo zřejmě dosti nesourodě. Naznačuje to dvakrát pravoúhle se lomící ulička, jež procházela napříč blokem a spojovala Jánský vršek s rozšířeným úsekem Vlašské ulice, zastavěná nyní částmi domů čp. 325 a 330. V organismu bloku se rýsují dosud v rámci obou zmíněných čísel popisných dva drobné domečky, obrácené do uličky zřejmě ještě v době její funkce. Řadil se k nim typologicky i severní díl domu čp. 326, zcela přestavěný v období klasicismu. Po jeho jižní straně probíhala zřejmě soutka z Jánského vršku do dvorka původního čp. 325.

Renesanční výstavba jihovýchodní části bloku byla značně narušena zejména klasicistními proměnami. Naproti tomu zachovala se značně intaktně ve skupině čtyř domů při Vlašské ulici čp. 331, 332, 333 a 334/III. Vznikly někdy v poslední třetině 16. století na parcelách vytvořených rozdělením zahrady při jižní straně hřbitovní zdi u kostela sv. Jana. Přední budovy všech čtyř domů mají stejný půdorysný rozsah a dvojtraktový rozvrh s kratičkým schodišťovým dvorním křídélkem. Dispozice byla vždy u každé ze sousedních dvojic rozvinuta zreadlově se schodišťovými křídélky přiraženými k sobě.

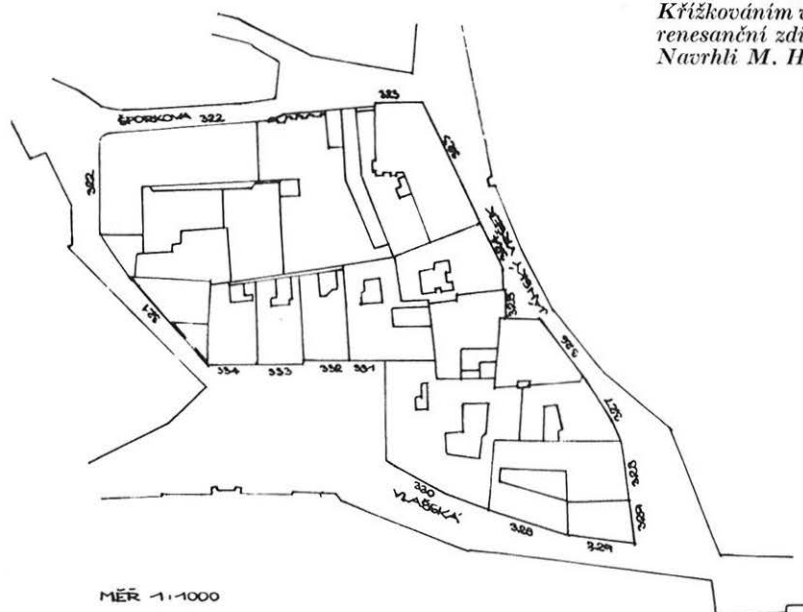
Krajní východní dům čp. 331/III má značně širší parcelu než ostatní. Kromě původně dvojposchodové hlavní budovy s přidruženým polygonálním schodišťovým křídélkem obsahuje tři dvorní křídla renesančního původu. Levou polovinu přízemku hlavní budovy zabírá prostorná vstupní síň.

Málo pozměněn je renesanční organismus sousedního domu čp. 332/III U žluté růže. Má tři poschodí s bosovaným půlkruhovým vstupním portálem a renesančním volutovým štítem. Kruhové vřetenové schodiště v samostatném křídélku má zevně trojboký tvar. Renesanční je i uspořádání rozvrhu domu, v jehož druhém poschodí byl dokonce odkryt původní trámový strop. Renesanční je i konstrukce krovu. Tomuto slohovému období patří i výstavba třetího, rovněž tříposchodového domu čp. 333, opět s kratičkým schodišťovým dvorním křídélkem. Konečně poslední západní dům čp. 334 vyrostl zřejmě původně toliko do prvního poschodí, druhé a třetí patro přibýly patrně ve druhé renesanční stavební etapě. Do domu se vstupuje dosud půlkruhovým bosovaným portálem. Zmizelo však původní schodiště umístěné jistě rovněž v kratičkém dvorním křídélku, které se však nedochovalo. V obou sousedících domech čp. 333 a 334 se k sobě zreadlově řadí v přízemku prostorné vstupní síně, prostupující celou hloubkou dispozice předních budov.

Stručně analyzovanou renesanční zástavbu po jižní straně svatojánského hřbitova dokumentuje prospekt Sadelerův z r. 1606, který je zároveň i svědectvím západního prodloužení kostela sv. Jana někdy na počátku 17. věku. Patrně současně byl zrušen i jeho nízký pravoúhlý presbytář. K severní straně druhého kostelíka, zasvěceného sv. Matěji, se připojila masívní hranolová věž, jejíž zdivo zčásti přežilo v organismu domu čp. 323/III.

*Půdorys přízemí skupiny domů
čp. 331—334/III, ve Vlašské ulici
na Malé Straně.
Křížkováním vyznačeno
renesanční zdivo.
Navrhli M. Heroutová a D. Líbal.*

Půdorys bloku mezi ulicemi Vlašskou, Šporkovou a Janským vrškem

Během třicetileté války blok značně zpuštěl. Naznačuje to přesvědčivě zařazení jeho domů v berní rule z r. 1653. Nedlouho po válce, již v padesátých letech 17. století byla zrušena zmíněná ulička, záhy zastavěná z obou stran. Baroko se v bloku uplatnilo dispozičními úpravami, dostavbami křídel a přidáváním pater. Jeho nejvýznamnějším projevem je přestavba domu čp. 331 U černého slona. 3. prosince 1739 koupil ho známý pražský stavitel Anselm Lurago s manželkou Františkou za 3000 zlatých². Patrně záhy poté dům přestavěl, zvýšiv ho o třetí poschodí. Svědectvím Luragovy činnosti je mimo jiné zejména ušlechtilé pozdně barokní hlavní průčelí. Lurago v domě žil až do své smrti v r. 1765.

Do architektonického obrazu bloku zasáhl tvrdě rok 1784, kdy byly zrušeny oba kostely a v následujících letech postupně přestavěny na obytné domy. Někdejší sv. Matěj splynul tehdy s budovou bývalé radnice v nynější čp. 323. Tehdy zanikla také jediná dominanta bloku — zvonice Matějského kostelíka. Bývalý kostel sv. Jana, nyní čp. 322/III, koupili v r. 1820 manželé Karel a Anna Pollakovi za 11 310 zl. v. m.³ Pollak byl stavitelem a v zápětí přikročil k adaptaci bývalého kostela a jeho rozšíření o jedno-poschodové západní křídlo při Šporkově ulici⁴. V jeho podkroví je skryt někdejší západní štít kostelíka raně klasicistního charakteru, mylně považovaný za renesanční.

Intenzivní klasicistní stavební činnost, soustředěná zejména na jihovýchodní část bloku, se rozvinula ve druhé čtvrti 19. století. Proměnily se četné konstrukce i dispozice, ale též řada průčelí, takže blok má dnes převážně klasicistní tvář. Klasicistní přestavbu bloku lze hodnotit kladně jen z menší části. V některých případech zhoršila podstatně vnitroblokové asanační poměry. V l. 1824—25 došlo k pronikavé přestavbě nárožního domu čp. 329, v r. 1838 následovala takřka novostavba dvojposchodového souseda čp. 330 podle plánu J. M. Hegera. V l. 1845—46 postavil Vojtěch Gudera tříposchodový dům čp. 328/III, nejvýraznější negativní výstřelek pozdního klasicismu.

S výjimkou méně významných lokálních zásahů se od šedesátých let minulého století na bloku takřka nic nedělo. Jeho stavební vývoj byl ukončen již více než před sto lety. Je úkolem současné doby odstranit zčásti značně závadné asanační poměry bloku, stavebně zkonolidovat domy, z nichž některé byly po staletí v chronicky špatném stavu, a umožnit četným architektonickým hodnotám další život⁵.

Poznámky

¹ Nejnovější literatura zaměřuje kostelík sv. Jana za kapli sv. Matěje a naopak. Omyl napravila Marie Heroutová v článku Kostel sv. Jana a kostel sv. Matěje na Malé Straně v Praze. Památková péče, r. 1962, 268 a. d.

² AMP rkp. 4670 fol. K 17 p. v.

³ AMP rkp. 4691 fol. N 6 p. v.

⁴ AMP Stará spisovna D 2/254 perioda 1822—26.

⁵ Přehledná studie se opírá o zpracování pasportizace bloku ve Státním ústavě pro rekonstrukci za účasti autorů článku a Olgy Novosadové, prom. hist.